

Шиманович Г.М.**УДК 81'373.25****НАЗВИ ОСІБ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Хоча назви осіб уже були об'єктом лінгвістичного аналізу (Гончарова Т.В., Т.А. Космеда, Л.М. Медведева, К.С. Мейраманова, О.М. Позднякова, С.В. Силинський), вони продовжують привертати увагу мовознавців. Назви осіб відбивають погляд людини на саму себе, оцінку діяльності та поведінки інших індивідів, окремих груп, що відповідає антропоспрямованим дослідженням у сучасних гуманітарних науках. Антропоцентризм став однією з головних ознак наукової парадигми кінця XX – початку XXI століття передусім у гуманітарних науках. У лінгвістиці антропоцентризм перетворився на один з основних чинників, який зумовив зосередження лінгвістичних студій на вивченні мови у співвідношенні з людиною, її мисленням, світобаченням, роллю у створенні культури, цивілізації, на виявленні здібностей людини до пізнання світу, що відображається й у мові. Антропоцентричний принцип пов'язаний зі спробами розглядати мовні явища в межах діади "мова та людина". Антропоцентризм, який акцентує увагу на людині, автоматично висуває на перший план вивчення назв осіб, що зумовило **актуальність** роботи.

Об'єктом дослідження виступають назви осіб сучасної англійської мови.

Предмет аналізу становлять структурно-семантичні характеристики назв осіб сучасної англійської мови.

Позначення людей пов'язані із заняттями, професіями, положенням у суспільстві, національною й територіальною приналежністю тощо, тобто назви осіб є найрізноманітнішими позначеннями людини у сукупності всіх суспільних відносин. Стосовно назв осіб семи виявляються як абстраговані властивості особи й групуються в два класи: загальні семи (предметність, конкретність, істота, особа), які служать для об'єднання аналізованих одиниць у цілісний клас і співвіднесення його з іншими угрупованнями всередині всієї лексичної системи; і семи, що диференціюють, служать для виділення і співвіднесення угруповань усередині класу назв осіб. Загальна сема "предметність" вводить назви осіб в категорію іменника; сема "конкретність" включає ці слова в групу конкретних іменників; сема "особа" як родова категоріальна сема входить до значення всіх назв осіб, поєднуючи їх у лексичний клас, протиставлений іншим класам усередині конкретних іменників.

Пристаючи до аналізу англійських назв осіб, необхідно розмежувати цей великий і різномірний у семантичному відношенні розряд лексики на семантико-тематичні групи.

Уфімцева Г.А. пропонує загальний розподіл розряду назв осіб, виходячи з основних сфер прояву людини: 1) біолого-фізіологічних і антропологічних; 2) соціально-трудова і родинних відносин людини; 3) сфери психічної діяльності й емотивних оцінок людини [1, 115].

Говорячи про труднощі в класифікації розряду назв осіб, у зв'язку з тим, що лексика являє собою складний об'єкт, системна організація якого не завжди може бути описана за допомогою єдиного принципу, Ю.С. Степанов зазначає, що група "люди" взагалі не може членуватися на підкласи. Єдине членування, що можливо нижче рубрики "людина" – це членування на індивіди за допомогою системи власних імен [2, 86]. Однак практика вивчення словникового складу мови підкріплює твердження про доцільність об'єднання лексики в тематичні групи.

Спроби об'єднати лексику за якимось єдиним принципом у більш дрібні групи часто призводить до того, що класифікація виходить занадто детальною і громіздкою. У подібній класифікації виникають труднощі, пов'язані з тим, що визначена частина лексики, що увійшла до того чи іншого класу, не відповідає цілком параметричним особливостям цього класу [3, 34]. У зв'язку з цим у лінгвістиці вже давно висловлюється думка не про лінійний розподіл лексики на лексико-семантичні групи, а про польовий підхід до її вивчення.

На відміну від традиційних класифікацій розряду назв осіб, в яких проводиться розподіл лексики на розряди навіть і тоді, коли ці розряди взаємно тяжіють один до одного, польовий принцип дає можливість показати й семантичні розбіжності визначених частин лексики всередині розряду, і те загальне, що поєднує їхню семантику й обумовлює взаємодію полів. Польовий підхід до аналізу англійських назв осіб дає можливість нам зробити необхідний розподіл усього розряду на визначені семантичні поля й у той же час, "показавши аморфність і дифузність полів, уникнути надмірно твердого розподілу лексики" [3, 35].

Увесь розряд англійських назв осіб можна подати у вигляді дев'яти семантичних полів:

- 1) назви з загальним значенням особи;
- 2) агентивні назви осіб;
- 3) назви людей за антропометричними чи біолого-фізіологічними ознаками;
- 4) назви людей за ознаками родинних і сімейних стосунків;
- 5) назви людей за ознаками національності й місця проживання;
- 6) назви людей за ознакою соціального й майнового стану;
- 7) назви людей за ознакою світогляду;
- 8) назви людей за якісною ознакою, інакше кажучи, назви визначених рис і особливостей людей;
- 9) назви людей за ознакою міжособистісних стосунків [3, 36].

Назви діяча складають найбільше за складом об'єднання лексики. Усі вони мають значення "виконувач дії". Вивчення англійських агентивних назв осіб у статистичному показує, що можливі кілька семантичних типів цих назв, якщо виходити з розбіжностей у диференціальних семантичних компонентах. Наприклад, у слові *manager* – диференціальну ознаку можна визначити як "certain occupation"; для *walker* – диференціальна ознака – "action at a certain moment"; *winner* – "action realized as a result"; *representative* – "action connected with a condition". Якщо розглядати диференціальний семантичний компонент як вихідну ознаку, то всі англійські агентивні назви осіб розподіляються між чотирима семантичними мікрополлями: агентивні назви осіб зі значенням функції (в основі – сема "професійне заняття"), агентивні назви осіб з актуальним значенням (в основі – сема "непрофесійна діяльність у визначений момент часу"), агентивні назви осіб зі значенням стану (в основі – сема "непрофесійної діяльності, пов'язаної з якісним станом особи") і агентивні назви з результативним значенням (в основі – сема "непрофесійна діяльність, що осмислюється як результат").

До семантичного поля агентивних назв осіб зі значенням функції належать іменники, що називають людину за дією, що вона зобов'язана виконувати (хоча й не обов'язково виконує). Це значення виражають назви професій і посад, військових звань, занять, що носять регулярний характер: *homesitter*; *glycobiologist*; *ghostbuster* [4]. Мовне значення функціональних назв осіб складається з категоріальної семи "person", інтегральної семи "doer of the action" і диференціальної семи "certain occupation". Оскільки назви професій часто тісно пов'язані з визначеною службовою ієрархією (наприклад, *vice-chancellor*, *editor-in-chief*), то поле функціональних назв осіб виявляється взаємодіючим із полем назв осіб, що називають людей за ознакою соціального статусу. Як наслідок в деяких функціональних назвах осіб крім семи "certain occupation" ми виявляємо додаткову сему "certain rank, certain social position", а в низці іменників, що входять до семантичного поля назв осіб, що називають людей за ознакою соціального статусу, присутня сема "certain occupation", наприклад у значенні слова *proprietor* – an owner of a business [5], крім соціально-майнової оцінки виділяється ще й характеристика певної діяльності.

Як уже було зазначено вище, серед англійських агентивних назв осіб крім функціональних назв виділяються агентивні назви осіб з актуальним значенням, результативним значенням і значенням стану, які поєднані на основі загальної семантичної ознаки "непрофесійна діяльність".

Агентивні іменники з актуальним значенням називають особу за дією, яку вона чинить у момент мовлення. Виходячи з цього визначення, до цієї групи іменників можна віднести такі, як *bystander* / *onlooker*; *rescuer* [5] тощо. Характерною ознакою семантики слів цього типу є наявність в їхній семантичній структурі вказівки на протікання дії в конкретний, "актуальний" момент.

До статусних назв осіб належать слова, що називають особу за ознакою перебування цієї особи в якомусь, обумовленому ситуацією, становищі. Серед статусних назв осіб є чимало віддієслівних дериватів. В їхній семантиці спостерігаються такі ж процеси переходу дієслівних семантичних ознак у семантику назв осіб, що й в актуальних назвах осіб, з тією лише різницею, що в останніх присутньою є сема "виконувач дії", тоді як у статусних назвах осіб "дія" і "діяльність" не є домінуючими семами. Наприклад, у слові *honeymooner* – a newly married person taking a holiday with his or her spouse, виділяється насамперед факт актуального стану особи, хоча почати весілля подорож це, безсумнівна дія. Таким чином, у семантиці

статусної назви особи відбувається фіксація переходу деякої тривалої дії у визначений якісний стан особи, з яким була пов'язана ця дія.

Як конституенти семантичного поля актуальних, статусних назв осіб і назв осіб із результативним значенням можна розглядати такі назви особи, як *veteran, interloper, criminal* тощо, окремою рисою яких є наявність в їхній семантиці компонента результату дії чи перфектності.

Семантичне поле антропометричних назв осіб складають лексичні одиниці, що називають людей за ознаками статі чи віку. У середині поля таких назв осіб можна виділити два семантичних центри, навколо яких групуються лексичні одиниці. В одному випадку це центр із семантичною домінантою ознакою статі: *male, woman, fellow, lady, lad, gentleman, maiden, chap* тощо. Навколо другого центра зосереджена лексика із семантичною домінантою ознакою віку: *infant, kid, adult, youngster, teenager, geezer, boy, juvenile* тощо. Приналежність слів типу *man, male, woman, girl, boy* до того чи іншого центра визначається відповідною лексичною опозицією. Так, в опозиції *boy :: girl* домінантною виступає ознака статі, а в опозиції *boy :: man* – ознака віку. У низці випадків антропометричні назви осіб можуть містити додаткові семантичні компоненти, наприклад, слова *maiden, matron, dame* та інші містять указівки на віднесення до шлюбу та на визначений статус.

Семантичне поле назв осіб, що називають людей за ознакою родинних і сімейних стосунків, утворюється при взаємодії двох груп слів: назв осіб, що називають споріднення, й назв осіб, що називають людей за ознакою віднесення до шлюбу й родини. Серед перших можна виділити підгрупу слів, що називають факт споріднення узагальнено (*relative*); чи щодо займаного місця в генеалогічній послідовності, наприклад, *predecessor, ancestor* та інші; чи за ознакою родинних стосунків, наприклад, *orphan, mother, twin* та інші.

Три семантичних типи назв осіб, що називають людей за національними ознаками (*Dutchman, Spaniard* тощо), расовими (*nigger, yellow* тощо) і ознаками місця проживання (*foreigner, aborigine, local, villager* тощо), можна розглядати в межах одного семантичного поля. Уся сукупність іменників, що називають людей за ознакою національності і місця проживання, розподіляється між двома семантичними центрами. В одному випадку семантичним центром є ознака національності, в іншому – ознака місця проживання. Прикладом може бути слово *bedouin*. Диференціальний компонент *Arab* зв'язує його з першим семантичним центром; інший компонент "traditionally lives in tents in the desert" [5] притягає його до семантичного центра "місце проживання". Така рухливість, однак, характерна не для всіх іменників цього типу.

Більш стійкими є назви конкретних національностей – *French, Russian* тощо. Як правило, ознака національності сполучена з деякою локальною ознакою: *Norseman – Scandinavian*, тобто житель Скандинавського півострова; *wog* – національність виражена через негативну ознаку (не англієць, не американець), крім того, присутня указівка на расову ознаку (темношкірий) й локальна ознака (виходець із країн Близького Сходу).

До семантичного поля іменників, що називають людей за ознакою соціального й майнового стану, належать слова, у семантиці яких присутня сема "person of a certain social position". Це – назви:

- 1) керівників (*boss, principal, supervisor* – ці назви осіб тяжіють до поля агентивних назв осіб із значенням функції);
- 2) правителів, монархів, титулованих осіб (*autocrat, dictator, lord, sultan, king, sheikh*) і а) інших осіб, що займають високий (*tycoon, proprietor, landlord*) чи, навпаки, низький майновий й соціальний стан у суспільстві (*subordinate, underling, servant, junior, pip-squeak*);
- 3) військові звання (*admiral, major, colonel*);
- 4) людей, соціальний статус яких пов'язаний з їхніми видатними рисами (*champion, winner, celebrity*) [5].

У семантичному відношенні "соціальні імена" досить різноманітні. Основним семантичним чинником, що поєднує досить різноманітну лексику, є наявність в їхній семантичній структурі категоріальної семи "certain social position", представленої в актуальному значенні слова у виді варіантів "high social position" чи "lower social position". Однак у багатьох лексичних одиницях, що складають це поле, виділяється третій семантичний компонент, зокрема в групі військових звань і посад: у них крім сем "person" і "certain social position" присутня сема "occupation" чи "function".

Семантичне поле назв осіб зі значенням світогляду складають іменники, що називають людей за ознакою переконань, філософських, політичних поглядів чи політичної діяльності. До назв осіб зі значенням світогляду належать насамперед ті слова, в яких присутня інтегральна сема "переконання", які визначаються в словниках як "one who believes ...", "one who adheres", наприклад, *atheist, pacifist, pragmatist, Catholic* та інші. У багатьох назвах осіб зі значенням світогляду семний склад не обмежується наявністю сем "особа" й "переконання", оскільки світогляд, політичні погляди людей часто знаходять відображення в практичній діяльності (політичній тощо), у поведінці, манерах, одязі. Тому семну структуру назв осіб зі значенням світогляду в багатьох випадках доповнюють диференціальні семантичні компоненти "діяльність", "поводження", "зовнішність". Наприклад, у слові *hippie* до інтегральної "світоглядної" ознаки "someone opposed to the traditional standards of society" примикає диференціальна сема "зовнішність" – "who wears unusual clothes, has long hair" і "поводження" – "favouring community living, takes drugs for pleasure" [5].

У середині поля назв осіб зі значенням світогляду виділяється група слів, що називають людей за ознакою політичної діяльності. До неї належать слова, наприклад, *protester, leftist, rebel, candidate*. У семній структурі цих слів надзвичайно близьку позицію до домінантної займає ознака діяльності, що може бути підставою для того, щоб розглядати їх у межах семантичного поля агентивних назв осіб. Однак, оскільки

провідне значення в семантиці цих слів займає ознака світогляду, політичних поглядів, наприклад, *Clintonite*, то було б більш доцільним розглядати їх у складі поля назв осіб зі значенням світогляду, але у взаємодії з полем агентивних назв осіб.

Семантичне поле назв осіб за ознакою властивої референту риси, поєднує іменники різних типів. До цього поля належать іменники, які мають ознаки, що відображають:

- 1) характерологічні й поведінкові особливості людей (*enthusiast, moralist, hustler, berk* та інші);
- 2) звички й нахили людей (*vegeterian, gambler, shopaholic*, та інші);
- 3) здібності і навички людей (*professional, amateur, ace* та інші);
- 4) психофізичний стан людей (*maniac, neurotic, cripple, leper* та інші);
- 5) зовнішні риси (*good-looker, beauty, hunchback, blonde* та інші);
- 6) розумові здібності людей (*genius, intellectual, ignoramus* та інші), а також оцінні іменники (*fool, idiot, nutter, mug*).

Необхідно відзначити умовність розмежування між названими групами слів унаслідок взаємозалежності деяких ознак. Наприклад, слово *addict / drugtaker*, що ми віднесли до групи звичок і нахилів людини, можна також розглядати з погляду психофізичного стану людини.

Семантичне поле назв осіб за ознакою міжособистісних відносин, включає ті слова, системне значення яких складається з категоріальної семи "особа" й інтегрального семантичного компоненту "ставлення до іншої людини чи колективу". У свою чергу, останній доповнюється диференціальними семами "відносини дружби, заступництва" (*patron, protectress, protege, ptotegee*), "відносини ворожнечі, суперництва" (*opponent, enemy, competitor, contestant*), "відносини, що складаються у спільній діяльності" (*partner, colleague, companion, adversary, accomplice*).

Істотною семантичною характеристикою назв осіб є те, що, називаючи конкретний предмет – особу, вони в той же час асоціюються з її діями, вчинками, поведінкою. Назви осіб характеризуються семантичною подвійністю: вони не тільки називають особу за якою-небудь ознакою, але й стійко асоціюються з діями, вчинками, поведінкою їхніх носіїв, відображають різні сторони буття й у значній мірі використовуються не тільки для того, щоб назвати особу, але й для того, щоб дати про неї деяку інформацію чи висловити своє ставлення. Семна поліфонія назв осіб робить їх привабливим об'єктом досліджень.

Джерела та література:

1. Степанов Ю. С. Имена. Предикаты. Предложения / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1981. – 360 с.
2. Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принципы семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 240 с.
3. Силинский С. В. Речевая вариативность слова : На материале английских имен лица / С. В. Силинский. – СПб. : Изд-во С.-Петербурга. Ун-та, 1995. – 128 с.
4. Ayto J. The Longman Dictionary of Current English / J. Ayto. – Harlow, Essex, 1989.
5. Knoweles E. The Oxford Dictionary of New Words / E. Knoweles. – Oxford, N. Y. : Oxford University Press, 1992.